

HERFRIED MÜNKLER • Yeni Savaşlar

HERFRIED MÜNKLER 1951 doğumlu. Berlin Humboldt Üniversitesi'nde siyasetbilim profesörü ve Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi üyesi. Siyasi düşünce tarihi, –özellikle Makyavel uzmanlığı– ve savaş kuramı konusundaki önemli araştırmalarıyla tanınmıştır. Çalışmaları, alanlarında temel eserler olarak kabul edilmektedir. Diğer eserleri: *Machiavelli* (1982), *Gewalt und Ordnung* (Şiddet ve Düzen; 1993, *Der neue Golfkrieg* (Yeni Körfez Savaşı, 2003), *Die Deutschen und Ihre Mythen* (Almanlar ve Mitleri, 2008), *İmparatorluklar* (İletişim Yayınları, 2009).

© S. Fischer Stiftung, Hamburg (çeviri)

Bu kitap, çağdaş Alman Edebiyatı dizisi ADIMLAR projesi çerçevesinde,

S. Fischer Vakfı ve Ernst Reuter Girişimi desteği ile

Sezer Duru (İstanbul) ve Carl Holenstein (Zürih) editörlüğünde yayımlanmıştır.

Die neuen Kriege

© 2002 Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg

İletişim Yayınları 1513 • Politika Dizisi 89

ISBN-13: 978-975-05-0803-5

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Nurgül Şimşek

DÜZELTİ Oben Üçke

DİZİN Ulaş Dayı

BASKI ve CILT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HERFRIED MÜNKLER
Yeni Savaşlar

Die neuen Kriege

ÇEVİREN Zehra Aksu Yılmaz

i l e t i ŝ i m

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	7
GİRİŞ	11
YENİ SAVAŞLARDA YENİ OLAN NE?	17
SAVAŞ, DEVLET OLUŞUMU VE OTUZ YIL SAVAŞLARI	59
SAVAŞIN DEVLETLEŞTİRİLMESİ VE SONUÇLARI	89
YENİ SAVAŞLARDAKİ ŞİDDET EKONOMİSİ	125
ULUSLARARASI TERÖRİZM	163
ASKERİ MÜDAHALELER VE BATI'NIN İKİLEMİ	189
<i>DİZİN</i>	223

Teşekkür

Bu kitabı kaleme almadan önce, 20. yüzyılın sonundaki savaş olaylarındaki değişimlerin, insani amaçlı askerî müdahalelerle ilgili meselelerin ve uluslararası terörizmin yol açtığı sorunların ele alındığı bir dizi konferansa davet edildim. Her şeyden önce bu konferanslardaki konuşmaların ardından yöneltilen sorulardan, katkı ve itirazlardan çok faydalandım.

Bu sayede ilk baştaki düşüncelerimi sürekli geliştirme, netleştirme, tamamlama ve düzeltme imkânı buldum. Viyana Uluslararası Barış Enstitüsü'nün Reichenau/Rax'daki araştırma konferansına daveti; Clausewitz Topluluğu'nun Berlin'deki 2001 Yıllık Toplantısı'na daveti; 4. Philosophicum'un Lech'de savaş konusuna adanmış konferansına daveti; Bern'de İsviçre devletler hukuku görevlilerinin yıllık raporlarını sundukları toplantıya daveti; Federal Ordu'nun Araştırma ve Çalışmalar Kurumu'nun Waldbröl'e daveti; Viyana Neustadt'taki Theresia Askeri Akademisi'nin daveti; Hamburg'daki Federal Ordu Askeri Akademisi'nin ve Berlin'deki Katolik Askeri Piskoposluk Kurumu'nun daveti be-

nim için son derece önemliydi. Ele alınan konularla mesleklerinden ötürü yakından ilgili olan kişilerle yürüttüğüm tartışmalar kadar, Hans Seidel Vakfı ve Heinrich Böll Vakfı'ndaki konferansların akabindeki yoğun siyasi tartışmalar, Stuttgart'taki Baden Württemberg Vakıflar Birliği ve Münih'deki Carl Friedrich von Siemens Vakfı'ndaki konferanslardan sonraki tartışmalar da çok verimliydi. Bu bağlamda, Bielefeld Üniversitesi'ndeki, Berlin Özgür Üniversite'deki, Frankfurt Goethe Üniversitesi'ndeki ve Heidelberg'deki Ruprecht Karls Üniversitesi'ndeki konferanslardan sonra öğrenci ve meslektaşlarla yürüttüğümüz tartışmaları da anmak isterim. Bazıları son derece ateşli, bazıları daha sakin bir havada olan tüm bu tartışma ve sohbetler benim için son derece faydalı oldu. Beni davet etme inceliğini gösteren herkese çok teşekkür ederim.

Kitabımı kaleme alırken, kendi “Siyaset Kuramı” kürsümdeki ve Berlin Brandenburg Bilimler Akademisi'ndeki meslektaşlarım ve öğretim görevlileri metni çeşitli aşamalarda bölüm bölüm okudular, yorum yaptılar, itiraz ve önerileriyle bana yardımcı oldular. Bu vesileyle Steffi Franke, Winfried Schröder, Skadi Krause, Dr. Hans Grünberger, Dr. Gerald Hubmann, Dr. Klaus Schlichte ve özellikle de Dr. Karsten Fischer'i anmak isterim. Onların entelektüel rehberliği olmasaydı, kitap bu biçimiyle ortaya çıkamazdı. Derkenarlar da ve mektuplardaki tüm uyarı ve itirazları her zaman dikkate almadım elbette, dolayısıyla genellikle öylesine belirtilen bir şeyi gönül rahatlığıyla söyleyebilirim: Hiç kuşkusuz karşılaşılacak tüm yanlış ve hatalar bana aittir.

Son yıllarda olduğu gibi, yine bu kitabın el yazmalarını da Karina Hoffman bilgisayara aktardı, eklemelerde bulundu, istenmeyen pasajları sildi ve tüm bunları yaparken metin üzerindeki hâkimiyetini korudu. Bernd Klöckner, insanın gönlünde yatan ama nadiren bulabildiği bir editördü: Ti-

tiz okumaları, metnin diliyle ilgili önerileri ve sosyal bilim terminolojisinin dışına çıkmam konusunda verdiği cesaret bana çok yardımcı oldu. Fakat benim için en önemli kişi her zamanki gibi, kitabımın temel sorunlarını birlikte defalarca konuştuğumuz, çalışmanın özellikle de son evresinde metnin vazgeçilmez okuyucusu, düşüncelerimin yoldaşı eşim Dr. Marina Münkler'di. Kitabımı büyük bir minnet duygusuyla ona ithaf ediyorum.

GİRİŞ

Siyasi kamuoyu tarafından uzun süre fark edilmediyse de, savaşın çehresi son on-yirmi yılda adım adım değişti: Soğuk Savaş senaryolarına bile büyük ölçüde damgasını vurmuş olan klasik devletler savaşı bir savaş modeli olarak artık miadını doldurmuşa benziyor; savaşların gerçek tekel-leri olmaktan çıkan devletlerin yerini giderek devlet-benzeri aktörler, hatta kısmen özel aktörler –yerel savaş lordları, gerilla grupları, dünya çapında faaliyet gösteren paralı askerlik şirketlerinden uluslararası terör ağlarına kadar– aldı ve savaş, bu aktörler için verimli bir faaliyet alanı haline geldi. Hepsi olmasa da çoğu, savaşı kendi hesabına yürüten ve bunun için gereken gelirleri çok çeşitli biçim ve yöntemlerle sağlayan savaş *girişimcileri*: Bu girişimciler zenginlerden, devletlerden ya da göçmen cemaatlerinden maddi destek alıyorlar, kendi kontrollerindeki bölgelerde sondaj açma ve maden arama hakkını satışa sunuyorlar, uyuşturucu ve insan ticaretine giriyorlar ya da haraç ve fidye için şantaj yapıyorlar; üstüne üstlük mülteci kamplarının (ya da en azından bu kamplara ulaşım yollarının) kontrolünü de el-

lerinde bulundurduklarından, uluslararası örgütlerin yardımlarından da kâr sağlıyorlar. Fakat savaşan taraflar gerekli kaynaklara nasıl ulaşırlarsa ulaşsınlar, klasik devletler savaşından farklı olarak, savaş finansmanı bu savaşların yürütülmesinde çok önemli bir rol oynuyor. Finans biçimlerinin değişmiş olması, yeni savaşların ufukta herhangi bir son görünmeden genellikle onlarca yıl sürmesine de yol açıyor. Dolayısıyla, bu yeni savaşların ayırt edici özelliklerini kavrayabilmek için öncelikle ekonomik temellerinin incelenmesi gerekir.

İzleyen sayfalarda özellikle de savaş ekonomileri ve şiddet ele alınırken, ideolojik faktörler de ihmal edilmeyecek elbette. Yeni savaşlarda etnik-kültürel gerilimler ve giderek artan ölçüde dinsel inanışlar da önemli bir rol oynuyor. Etnik ve dinsel çatışmalar olmasaydı, son on yılda Balkanlar'daki, Kafkasya ve Afganistan'daki savaşlar farklı bir seyir izlerdi ya da hiç gerçekleşmezdi. Bu tür ideolojiler gereken desteğin seferber edilmesi için önemli bir kaynak, nitekim son zamanlarda savaşan taraflar bu ideolojilerden giderek daha fazla yararlanır oldular. Belli ki bu durum, eskiden pek çok savaşa motivasyon ve meşruluk katan kaynakların bugün artık önemini yitirmiş olmasıyla ilgili. Özellikle de toplumsal devrim ideolojileri için geçerlidir bu; eğer bu savaşların asıl nedenleri –hep iddia edildiği gibi– gerçekten de yoksulluk ve sefalet olsaydı, bu ideolojilere çok daha büyük bir önem atfedilmesi gerekirdi. Kuşkusuz, zenginlik ile yoksulluğun eşitsiz dağılımı yeni savaşlar için de geçerli ama savaşlar ile de en büyük yoksulluğun yaşandığı bölgelerde çıkmıyor. Esasında, savaş girişimcileri bir bölgede ne kadar uzun süre yuvalanırlarsa, mevcut kaynakları ne kadar çok talan ederlerse, o bölgenin umutsuz bir sefalete sürüklenme olasılığının da o kadar arttığı söylenebilir, üstelik de savaş bitse bile siyasi istikrarın yeniden sağlanması, ekonominin düzelme-

si ümidi kalmıyor. Yeni savaşların kendine özgü ekonomisi ve çok uzun yıllar sürmeleri, tüketilmiş, tahrip edilmiş bölgelerin kapsamlı bir dış yardım almaksızın bir daha toparlanamamasına yol açıyor.

Çatışma nedenlerinin ve şiddet saiklerinin karmaşıklığı nedeniyle, flu ama açık bir kavram olan “yeni savaşlar” kavramını tercih etsem de, bu savaşların aslında o kadar da yeni olmadığını, bazı bakımlardan eskiye geri dönülmesi anlamına geldiğinin farkındayım. Eski savaş biçimleriyle bir karşılaştırma yapmak, yeni savaşların karakteristik özelliklerini netleştirmemize yardımcı olabilir. Bir kere, yeni savaşların, günümüzdeki savaş imgesine birçok açıdan hâlâ damgasını vuran devletler savaşından ayrı tutulması gerekir.¹ Fakat bunun ötesinde, yeni savaşların, Yeniçağ Avrupası’nda devletleştirilen savaşın o ilk tarihsel evresine bazı bakımlardan bir geri dönüş olarak nitelenip nitelemeyeceği sorusu da ortaya çıkar. Savaşın devletleştirilmesinden önceki koşullara bakmak, geçen süre zarfında ortaya çıkan ve devletin *henüz* savaşın tekelsizci olmadığı, şimdise *artık* olmadığı koşullar arasındaki benzerliklerin saptanmasını sağlar.

Özellikle de Otuz Yıl Savaşları’nın yapısı ile yeni savaşlar arasında pek çok benzerlik vardır. Otuz Yıl Savaşları’nın karakteristik özelliği kişisel servet ve iktidar elde etme hırsları (Wallenstein, Ernst zu Mansfeld, Christian von Braunschweig), komşu ülkelerin politikacılarının yayılma arzusu (Richelieu, Bethlen Gabor), belirli değerlerin kurtarılması ve savunulması amacını taşıyan müdahaleler (İsveç Kralı II. Gustav Adolf) ve devlet içinde iktidar, nüfuz ve hâkimiyet mücadelesinden (Friedrich von der Pfalz, Bavyera Kralı Maximilian) oluşan bir karışım, ayrıca din ve mezhep bağları da önemli rol oynuyordu.

1 Bkz. Mary Kaldor, *Neue und alte Kriege. Organisierte Gewalt im Zeitalter der Globalisierung*, Frankfurt am Main, 2000.

Günümüzdeki belli başlı savaşların çoğunda –Çin ile Vietnam, Irak ile İran ya da en son Etiyopya ile Eritre arasındaki savaşlar gibi klasik devletler savaşı örüntüsüne göre yürütülen bir iki istisna sayılmazsa– devlet aktörlerinin, devlet-benzeri aktörlerin ve özel aktörlerin değerleri ve çıkarlarından oluşan benzer bir bileşim gözlemlenebilir. Bu savaşların en büyük özelliği, şiddete son verilmesi kendileri için avantajlı değil, dezavantajlı olduğundan barışı istemeyen çok sayıda çıkar grubunun bulunmasıdır. Sudan'ın güneyinden büyük göller bölgesine, Kongo'dan Angola'ya değin Sahraaltı Afrikası'ndaki savaşlar; Yugoslavya'nın parçalanması sonucunda ortaya çıkan savaşlar; Kafkasya bölgesinin tamamındaki, en ünlüsünün Çeçen Savaşı olduğu askerî çatışmalar; seksenli yılların başından itibaren Afganistan Savaşları – bunların hepsi de 18. ila 20. yüzyıldaki devletlerarası savaşlardan ziyade Otuz Yıl Savaşları'nın modeline benzer.

Böyle bir tarihsel karşılaştırma, yeni savaşların özelliklerinin netleştirilmesine katkıda bulunabilir. Burada özellikle üç gelişmenin izi sürülecektir: İlkin, daha önce de değinildiği gibi, savaşın *devletin kontrolünden çıkması* ya da özelleştirilmesi ele alınacaktır. Bunu mümkün kılan, yeni savaşlarda doğrudan savaş yürütmenin nispeten ucuz olmasıdır. Hafif silahlar her yerde uygun fiyata satın alınabiliyor, ayrıca uzun bir eğitim sürecini de gerektirmiyor. Bu ucuzlama yeni savaşlar için karakteristik olan ikinci bir gelişmeyle, savaşın *asimetrikleşmesiyle*, yani genellikle eşit olmayan hasımların savaşmasıyla ilgilidir. Savaşlarda cephe artık ortadan kalktığından silahlı çatışma ancak nadiren olur, büyük muharebeler esasen hiç olmaz, dolayısıyla askerî güçler birbirlerini yıpratıp tüketmezler, güçlerini idareli kullanırlar ve şiddeti sivil halka yöneltirler. Bu asimetrikleşmenin özelliği, daha önce askerî stratejinin taktik unsurlarından olan şidde-

tin belirli biçimlerinin bağımsız bir stratejik boyut kazanmış olmasıdır. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra farklı bir gelişim gösteren partizan savaşı ve özellikle de terörizm için geçerlidir. Burada –ki yeni savaşlar için tipik olan üçüncü eğilim budur– daha önce askerî sistemin tekelinde olan şiddet biçimlerinin adım adım bağımsızlaşmasından ya da *özerkleşmesinden* söz edilebilir. Bunun sonucunda düzenli ordular savaş üzerindeki kontrollerini yitirmişler; bu kontrolün önemli bir kısmı, eşitler arasındaki bir askerî çatışma niteliğindeki savaş kavramına yabancı olan şiddet aktörlerinin eline geçmiştir.

Bu koşullar altında, geniş çapta örgütlenmiş şiddeti özetleyen bir savaş kavramına bağlı kalmanın bir anlamı var mı ki?² Gerçekten de, savaşta devlet tekelinin sona ermesiyle birlikte savaşın hatları da hızla muğlaklaştı: Savaş ile örgütlü suç giderek iç içe geçti; siyasi talepler maskesi ardına gizlenen büyük suç örgütlerini eski ordu artıklarından ya da bir savaş lordunun talanlarla, yasadışı mal ticaretiyle ceplerini dolduran silahlı güruhlarından ayırt etmek çoğu zaman pek mümkün değil artık. Dolayısıyla “savaş” siyasi açıdan tartışmalı bir kavram haline geldi: Şiddet için savaş kavramı kullanıldığında şiddetin ivme kazanması mı savunulmuş oluyor? Geleneksel devletler savaşı modeline bağlı kalındığında ve devletler düzeyinde olmayan şiddet biçimlerinin savaş niteliğine sahip olmadığı söylendiğinde, savaş olgusundaki yeni gelişmeler görmezden mi geliniyor? Bu soru her şeyden önce uluslararası terörizmin son biçimlerinden ötürü hayli siyasi hassasiyet kazandı.³ Neyin savaş olarak tanımlanıp

2 Savaş kavramının en azından bilimsel terminoloji olarak kullanılmamasına yönelik kararlı bir tavır için bkz. Andreas Osiander, “Plädoyer für die Abschaffung des ‘Krieges’”, *Initial* 6 / 1995 içinde, s. 23-36.

3 Bkz. Herfried Münkler, “Sind wir im Krieg? Über Terrorismus, Partisanen und die neuen Formen des Krieges”, *Politische Vierteljahresschrift* içinde, 49. dön., 2001, 4. sayı, s. 581-589.

tanımlanmayacağı, en geç 11 Eylül 2001'den beri akademik çevrelere özgü bir soru olmaktan çıktı ve belki de tüm dünyayı bağlayan önemli bir konu haline geldi. Elinizdeki kitap, bu sorunun yanıtlanmasına katkıda bulunmayı amaçlıyor.